

แนวคิดทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับวิสัยทัศน์ของผู้นำทางการศึกษา

ผศ.ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย
อาจารย์ประจำคณะครุศาสตร์

บทนำ

คำว่า “วิสัยทัศน์” แปลความจากภาษาอังกฤษว่า Vision หมายถึง ภาพจินตนาการที่ชัดเจน มีทิศทางที่นำไปสู่เป้าหมายที่มุ่งหวัง ส่วนคำว่าจินตนาการนั้นมีความหมายลึกซึ้งมากกว่า คำว่า “ความฝัน” คนเราจะมีฝันได้ต้องมีความคิดทวนอยู่ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง จนแสดงออกมา ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงฝันแล้ว จะมีน้อยคนนักที่สามารถบังคับให้ฝันของตนเป็นไปตามที่ต้องการ แต่หากมีการฝึกฝนที่ดีก็สามารถบังคับให้เกิดความฝันตามที่เราต้องการได้ “วิสัยทัศน์” จึงถือได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งสำหรับผู้นำทางการศึกษาที่จะนำพาให้สังคม ซึ่งปัจจุบันรัฐมีแนวโน้มที่จะทำ ให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีพ ดำเนินไปอย่างก้าวหน้าและพัฒนาควบคู่กันไปกับการนำเอาแนวคิดทางพระพุทธศาสนาบางประการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทางการศึกษามารวมการเข้าด้วยกัน จะทำให้วงการการศึกษาของไทย ดำเนินไปอย่างถูกต้องทิศทาง มีความเหมาะสม ผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ จะนำไปให้ถึงจุดหมายได้อย่างที่ตั้งใจหวังเอาไว้

๑. การนิยามความหมาย

ก่อนที่จะเข้าสู่การกล่าวถึงสาระต่าง ๆ เกี่ยวกับความเป็นผู้นำทางการศึกษา จะขอกกล่าวถึง ความหมายของคำศัพท์ต่าง ๆ ที่สำคัญและเกี่ยวข้องกับเนื้อหาโดยรวมของบทความนี้ทั้งหมด ดังต่อไปนี้

๑) แนวคิดทางพระพุทธศาสนา คำนี้ สามารถอธิบายให้เข้าใจได้ง่ายๆ หมายถึง รูปแบบ แนวทาง หรือแนวความคิดที่เกี่ยวข้องด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา หรือเกี่ยวเนื่องด้วย เรื่องราวต่าง ๆ อื่น ๆ ในทางพระพุทธศาสนา

๒) วิสัยทัศน์ มีการอธิบายความหมายที่หลากหลายดังนี้

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน อธิบายไว้ว่า หมายถึง การมองการณ์ไกล, วิทัศน์ (vision)^๑ ซึ่งความหมายของคำอธิบายนี้หมายถึงการมองเห็นในสิ่งที่ไกลออกไปในอนาคตว่าจะมีอะไรเกิดขึ้นโดยอนุมานจากสิ่งที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน นอกจากนี้ คำว่า วิสัยทัศน์ ยังมีผู้ให้ความหมายไว้มากมายหลายท่าน เช่น ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี ราษฎรอาวุโส ได้บอกว่า วิสัยทัศน์ หมายถึง ความเคลื่อนไหวของประชาชาติ เพื่อสร้างจินตนาการใหม่เกี่ยวกับการศึกษา^๒

^๑ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ หน้า ๑,๐๖๖.

^๒ www.snamcn.lib.su.ac.th

ขณะเดียวกัน ศาสตราจารย์ นายแพทย์เกษม วัฒนชัย ให้ความหมายไว้ว่า วิสัยทัศน์ มาจากคำภาษาอังกฤษว่า “Vision” แปลว่า ความคาดหมายที่จะกระทำในอนาคต หรือ การมองเป็นสร้างระบบให้เพื่อให้รองรับแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นในอนาคต หรือเพื่อการพัฒนาแนวโน้มที่เกิดขึ้นในอนาคต ส่วนคำว่า Visionary หมายถึง คนที่จะทำให้ Vision ประสบผลสำเร็จ นอกจากนี้ ศาสตราจารย์พิเศษจำนงค์ ทองประเสริฐ ให้ทัศนะเกี่ยวกับ คำว่า วิสัยทัศน์ ว่า ไม่ใช่ศัพท์ของราชบัณฑิตยสถาน แต่เป็นศัพท์ที่มีผู้คิดขึ้น โดยได้เพิ่มเติมอีกว่า “การดูแลในสิ่งที่อยู่ในวิสัย ซึ่งหมายถึงว่า มีความสามารถเพียงใด ก็ดูได้เพียงนั้น และคำว่า Vision น่าจะตรงกับคำว่า วิทัศน์มากกว่า เพราะคำว่า “วิทัศน์” มีความหมายว่า “ดูได้อย่างวิเศษ หรือมองอย่างวิเศษ มองอย่างแจ่มแจ้ง”

๓) ผู้นำทางการศึกษา หมายถึง ผู้ที่เป็นหัวหน้าขององค์กรหรือหน่วยงานทางการศึกษา ผู้ที่มีอำนาจในการสั่งการ หรือผู้มีอำนาจในการบังคับบุคคลผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายที่หน่วยงานหรือองค์กรทางการศึกษาตั้งเอาไว้

๒. ลักษณะของวิสัยทัศน์ของผู้นำทางการศึกษา

วิสัยทัศน์ของผู้นำทางการศึกษา เป็นเรื่องเกี่ยวกับทิศทางขององค์กร จุดหมายในอนาคต สิ่งที่ทำหายและแรงบันดาลใจ รวมทั้งสิ่งที่องค์กรต้องการอย่างชัดเจน จึงอาจให้คำนิยามได้ว่า **“วิสัยทัศน์ คือ ภาพความสำเร็จที่ต้องการในอนาคตขององค์กร”**

สำหรับผู้นำทางการศึกษาแล้ว “ภาพความสำเร็จ” สะท้อนถึงความทำหาย แรงบันดาลใจ และความชัดเจน แต่ภาพความสำเร็จนี้ต้องเป็นที่ต้องการ “ในอนาคต” ไม่ใช่ในปัจจุบัน ดังนั้น วิสัยทัศน์จึงควรบ่งบอกถึงทิศทางและจุดหมายในอนาคตขององค์กร ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องบริหารจัดการ กระบวนการบริหารวิสัยทัศน์ ๔ ขั้นตอนหลัก คือ

๑. การจัดทำวิสัยทัศน์ เริ่มจากทำความเข้าใจองค์กร กำหนดองค์ประกอบวิสัยทัศน์ และจัดทำวิสัยทัศน์

๒. การสื่อสารวิสัยทัศน์ วางแผนการสื่อสาร ดำเนินการสื่อสาร และรับฟังความคิดเห็นของพนักงาน

๓. การดำเนินการตามวิสัยทัศน์ จัดสรรทรัพยากร ดำเนินการตามวิสัยทัศน์ ให้รางวัลกระตุ้นใจเพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์

๔. การทบทวนวิสัยทัศน์ ตรวจสอบวิสัยทัศน์เป็นระยะ เพื่อปรับเปลี่ยนให้เหมาะสม

กระบวนการบริหารวิสัยทัศน์ทั้ง ๔ ขั้นตอนมีรายละเอียดมากและครอบคลุมในหลายประเด็น ดังนั้น ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะในขั้นตอนแรกเท่านั้น คือ การจัดทำวิสัยทัศน์ โดยจะอธิบายถึง

“องค์ประกอบของวิสัยทัศน์” ที่เห็นว่ามีสำคัญจำนวน ๖ ประการ ต่อจากนั้น จึงจะเป็น การวิเคราะห์ “ตัวอย่างวิสัยทัศน์” ของบริษัทแห่งหนึ่ง โดยจะแยกให้เห็น “องค์ประกอบ” ต่างๆ ของวิสัยทัศน์ ปิดท้ายด้วยการร้อยเรียงองค์ประกอบเหล่านั้นเข้าด้วยกันเป็น “ข้อความวิสัยทัศน์” และบทสรุปเรื่องการจัดทำวิสัยทัศน์

วิสัยทัศน์ของผู้นำทางการศึกษาโดยสรุปแล้ว ก็คือ การสร้างภาพอนาคต การเห็นทิศทางการ บริหารจัดการ การเห็นที่คนอื่นมองไม่เห็น หรือการมองอนาคตซึ่งจะเป็นเป้าหมายในการเดิน ไปสู่อนาคต โดยวิธีการนำเอาระบบการวางแผนมาใช้ หรือหมายถึงสิ่งที่อยากเห็นในอนาคตและเป็น สิ่งที่ดีกว่าเดิม วิสัยทัศน์ จะเกิดจากการรู้จักคิดโดยใช้ปัญญา และมุ่งมั่นให้เกิดขึ้นจริง ซึ่งวิสัยทัศน์ ที่ดีนั้นมีคุณสมบัติเฉพาะ ๘ ประการ^๓ ดังนี้

๑. มุ่งเน้นอนาคต (Future Oriented)
๒. เต็มไปด้วยความสุข (Utopian)
๓. ความเหมาะสม (Appropriate)
๔. สะท้อนความฝันสูงสุด (Reflect High Ideals)
๕. อธิบายจุดมุ่งหมาย (Clarify Purpose)
๖. ดลบันดาลความกระตือรือร้น (Inspire Ethusianism)
๗. สะท้อนความเป็นหนึ่งเดียว (Reflect the Uniqueness)
๘. ความมักใหญ่ใฝ่สูง (Ambition)

ประเด็นต่าง ๆ ที่ได้ยกมาทั้งหมดนี้ จัดว่าเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับผู้นำทางการศึกษา ที่จะ นำพาทิศทาง นำพาคณาจารย์ขององค์กร นำพาผู้ที่ได้รับการศึกษาภายใต้การนำทางของผู้นำคน ดังกล่าว ไปสู่ความสำเร็จได้

๓. หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับวิสัยทัศน์

ในอดีต การคาดการณ์สิ่งต่างๆ สามารถทำได้อย่างแม่นยำ การวางแผนการบริหารการศึกษา การบริหารจัดการในหน้าที่เป็นแบบง่าย ๆ ไม่มีอะไรที่สลับซับซ้อนเหมือนในปัจจุบัน การบริหารจัดการ มีการแข่งขันรุนแรงเพิ่มมากขึ้น สภาพแวดล้อมก็เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การคาดการณ์สิ่งต่างๆ เริ่มมีความไม่แน่นอน ทำให้ผู้ประกอบการที่ต้องอาศัยการ “วางแผนในเชิงกลยุทธ์” เพื่อสร้าง ความได้เปรียบในการแข่งขัน ในลักษณะที่ยืดหยุ่นกับการเปลี่ยนแปลง และสอดคล้องกับทรัพยากร ขององค์กรที่มีอยู่อย่างจำกัด

^๓ www.snamcn.lib.su.ac.th

การวางแผนหน้าที่การงานทุกอย่างจำเป็นต้องใช้เชิงกลยุทธ์ โดยทั่วไปเริ่มต้นด้วยการวิเคราะห์สถานการณ์ในปัจจุบัน แล้วจึงกำหนดทิศทางที่ต้องการในอนาคต ในรูปของ “วิสัยทัศน์และภารกิจ” ต่อจากนั้นจึงกำหนด “กลยุทธ์” เพื่อผลักดันองค์การจากสภาพปัจจุบันไปสู่อนาคตที่ต้องการ โดยมีปัจจัยสำคัญคือตัวผู้นำ และการนำองค์กร

ดังนั้น วิสัยทัศน์จึงเกี่ยวข้องกับทั้ง “การวางแผนเชิงกลยุทธ์” และ “การนำองค์กร” องค์กรที่ไม่มีวิสัยทัศน์จึงเปรียบเสมือนเรือที่ไม่มีหางเสือ ล่องลอยไปในทะเลอย่างไรทิศทาง อาจชนหินโสโครกและอับปางเมื่อไรก็ได้ ในขณะที่องค์กรที่มีวิสัยทัศน์และจัดทำด้วยความเข้าใจ ก็เหมือนเรือที่มีหางเสือ แม้จะกำหนดทิศทางผิด อาจทำให้ชนหินโสโครกและอับปางได้ แต่ถ้ามีการทบทวนวิสัยทัศน์สม่ำเสมอ เปรียบได้กับการสำรวจเส้นทางเดินทางล่วงหน้า ก็สามารถปรับเปลี่ยนวิสัยทัศน์ (หรือหางเสือเรือ) เพื่อให้อยู่ในทิศทางที่สามารถหลบหลีกการชนหินโสโครกและรอดพ้นจากการอับปางได้

๔. วิสัยทัศน์ในการบริหารสถานศึกษา

การบริหารงานของโรงเรียนโดยเฉพาะโรงเรียนที่จัดการศึกษาให้กับเด็กด้อยโอกาส ให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด ผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทหน้าที่ในการบริหารจัดการโรงเรียนให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ โดยตอบสนองนโยบายของรัฐบาล กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ ซึ่งมีหัวใจหลักของการพัฒนา คือ ผู้ด้อยโอกาสได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีคุณภาพ ด้วยรูปแบบที่หลากหลาย เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการจำเป็นพิเศษของแต่ละบุคคล ทั้งนี้ เพื่อให้มีทักษะชีวิต สามารถพึ่งตนเองได้ อยู่ในสังคมอย่างมีความสุข มีศักดิ์ศรี มีคุณภาพชีวิต ทั้งนี้ จะต้องมี การดำเนินการนิเทศ กำกับ ติดตาม และบริหารการจัดการเรียนการสอนให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และการบริการทางการศึกษาให้ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เกี่ยวข้อง ซึ่งประกอบด้วยนักเรียน ผู้ปกครอง ครู บุคลากรทางการศึกษา และชุมชนท้องถิ่น^๔

การเปลี่ยนผ่านการศึกษาสู่ยุคเศรษฐกิจฐานความรู้ ที่สังคมยุคใหม่มีความเจริญก้าวหน้า ความมั่งคั่ง ความมั่นคงของประเทศขึ้นอยู่กับองค์ความรู้ในตัวบุคคล ซึ่งจะได้นำเสนอเป็นหลักการของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในยุคเศรษฐกิจฐานความรู้ โดยเฉพาะการนำไปประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการศึกษาให้กับเด็กด้อยโอกาส ซึ่งจะต้องมีคุณลักษณะ ๑๒ ประการ คือ

^๔ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒

- (๑) รู้แสวงหา คัดสรร และสร้างความรู้
- (๒) ใช้และจัดการความรู้
- (๓) มีทักษะทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
- (๔) มีทักษะการวิเคราะห์และการแก้ปัญหา
- (๕) มีทักษะทางภาษาและการสื่อสาร
- (๖) มีการคิดใหม่ คิดสร้างสรรค์ และคิดแย้งแทงตลอด
- (๗) มีจิตมุ่งคุณภาพมาตรฐาน และความเป็นเลิศ
- (๘) มีการทำงานการร่วมมือเป็นทีมและสร้างเครือข่าย
- (๙) มีการจัดการ
- (๑๐) มีทักษะการแข่งขัน
- (๑๑) มีทักษะชีวิตอดทนสู้สิ่งยากลำบาก
- (๑๒) เห็นแก่ส่วนรวม เป็นธรรม และยั่งยืนตลอดจนรักษาความเป็นไทย ใฝ่สันติ อันเป็นภาพลักษณ์ของนักเรียน ๔ ร. ได้แก่

๑. รู้ทัน รู้นำโลก
๒. รู้ชำนาญเชี่ยวชาญปฏิบัติ
๓. รวมพลังสร้างสรรค์สังคม และ
๔. รักษาความเป็นไทยใฝ่สันติ

โดยนำหลัก MSPA เข้ามาใช้ในการบูรณาการการบริหารโรงเรียน เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากการบริหารงานด้วยระบบเดิม ที่มีการแบ่งงานทำอย่างเด็ดขาด (Isolation) การทำงานตามกิจวัตร (Routine) การทำงานที่ขาดการมีส่วนร่วม (Non-participation) และการทำงานตามคำสั่ง (Dependency) ไปสู่การบริหารจัดการศึกษาแบบบูรณาการ โดยใช้หลัก MSPA ซึ่งมีกิจกรรมหลัก ๔ ข้อ ดังนี้

๑. การระดมทรัพยากร (Mobilization) ได้แก่ การแสวงหาบุคลากร งบประมาณ และสิ่งอำนวยความสะดวก รวมทั้งความร่วมมือจากแหล่งต่าง ๆ ที่หลากหลายทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน เพื่อสนับสนุนการบริหารจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพสูงสุด และเป็นโรงเรียนคุณภาพที่ตอบสนองความต้องการของผู้เกี่ยวข้อง หรือผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholders) ให้เกิดความพึงพอใจอย่างสูงสุด

การระดมทรัพยากรทางการศึกษานับเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาสถานศึกษา จากการกระจายอำนาจทางการศึกษาตามแนวทางของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ ที่ระบุไว้ใน หมวด ๘ ทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา มาตรา ๕๘ ให้มีการระดมทรัพยากรและการลงทุนด้านงบประมาณการเงินและทรัพย์สิน

ทั้งจากรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ สถาบันสังคมอื่นและต่างประเทศมาใช้จัดการศึกษา ในการนี้โรงเรียนที่จัดการศึกษาให้กับเด็กด้อยโอกาส ต้องมีการระดมทรัพยากรทางการศึกษา โดยจัดขึ้นในรูปแบบของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สมาคมศิษย์เก่า สมาคมผู้ปกครอง และครู และคณะกรรมการสถานักเรียน ทั้งนี้ รายได้จากการระดมทรัพยากรนำมาใช้ในการจัดการศึกษาทั้งหมด การนำงบประมาณ เงินอุดหนุนบำรุงการศึกษาและเงินรายได้ของสถานศึกษา มาใช้จะต้องผ่านการเสนอขอของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียน

๒. กลยุทธ์ (Strategy) ได้แก่ การกำหนดทิศทางและขอบเขตความต้องการในระยะสั้น และระยะยาวของโรงเรียน เพื่อที่จะจัดสรรทรัพยากรให้สอดคล้องกับบริบทสภาพแวดล้อมในการแข่งขัน ความคาดหวังของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และมาตรฐานคุณภาพการศึกษาชาติ

การวางกลยุทธ์ในการบริหาร ใช้แผนกลยุทธ์และกรอบประมาณการรายจ่ายล่วงหน้าระยะ ปานกลาง คือ ใช้ระยะเวลาแผนกลยุทธ์ละ ๓ ปี การตรวจสอบ และขับเคลื่อนกลยุทธ์ ใช้หลักการ ตรวจสอบตามมาตรฐานคุณภาพการศึกษา ตามที่ สมศ.ได้ทำการประเมินภายนอกโดยองค์กรอิสระ

ซึ่งมีขั้นตอนในการดำเนินงาน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดของสถานศึกษา ดังนี้

๑. การกำหนดวิสัยทัศน์ (Vision) และพันธกิจ (Mission)
๒. การวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค (SWOT Analysis) ของสถานศึกษา เพื่อให้ทราบถึงสถานะพื้นฐานขององค์กร
๓. การกำหนดมุมมอง (Perspective) ด้านต่าง ๆ ที่จะเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จในการ ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ
๔. การกำหนดกลยุทธ์ (Strategy) และวัตถุประสงค์ (Objective) ในมุมมองด้านต่าง ๆ โดยเรียงลำดับความสำคัญ ดังนี้
 - ๔.๑ มุมมองด้านผู้เรียน (Student Perspective)
 - ๔.๒ มุมมองด้านกระบวนการจัดการเรียนรู้ (Learning Process Perspective)
 - ๔.๓ มุมมองด้านการเรียนรู้ และการพัฒนา (Learning and Growth Perspective)
 - ๔.๔ มุมมองด้านการเงิน (Financial Perspective)
๕. การจัดทำแผนกลยุทธ์ เพื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่าง กลยุทธ์และวัตถุประสงค์ ด้านต่าง ๆ ในลักษณะของเหตุและผล (Cause and Effect Relationship) เพื่อสร้างเป็นแผนที่ทาง กลยุทธ์ (Strategy Map)
๖. การกำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จ และเป้าหมาย (Target) สำหรับแต่ละมุมมองพร้อม ทั้งเรียงลำดับความสำคัญ

๗. การจัดทำแผนปฏิบัติการ (Action Plan)

๘. นำไปสู่การปฏิบัติ

๓. การมีส่วนร่วม (Participation) ได้แก่ การเปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมประชุมปรึกษาหารือ และหรือร่วมดำเนินการเพื่อการตัดสินใจและควบคุมการทำงานร่วมกัน ทำให้เกิดความผูกพันกับงานหรือเป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียน มีการนำเรื่องการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School-Based Management : SBM) มาใช้เป็นนวัตกรรมทางการบริหารการศึกษา เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน บนพื้นฐานการบริหารแบบมีส่วนร่วมของผู้บริหาร ครูและคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

ในการใช้ระบบ SBM จะต้องมีการจัดทำข้อตกลงหรือธรรมนูญโรงเรียนร่วมกัน เพื่อให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกคนมีความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของสถานศึกษาแห่งนี้ จากนั้นความร่วมมือและความสำเร็จต่าง ๆ จะตามมา โรงเรียนที่จัดการศึกษาให้กับเด็กด้อยโอกาส ต้องเตรียมความพร้อมในการบริหารสถานศึกษา เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงในการบริหารสถานศึกษา มีการพัฒนาระบบคุณภาพ ISO-14001 และ ISO-9002 มาประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษา นอกจากนี้ ยังต้องนำระบบคุณภาพดังกล่าว มาบูรณาการให้สอดคล้องกับการบริหารสถานศึกษา ที่ใช้โรงเรียนเป็นฐาน และหลักธรรมาภิบาล (Good Governance) ซึ่งเป็นนโยบาย และแนวทางการบริหารสถานศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ โดยใช้วงจรคุณภาพเดมมิ่ง (P-D-C-A) เป็นกระบวนการดำเนินงานพัฒนาโรงเรียนให้เกิดประสิทธิภาพ

๔. ความเป็นอิสระ (Autonomy) ได้แก่ การจัดระเบียบบริหารบุคลากร ให้มีความรู้สึกรักในองค์กร มีขวัญและกำลังใจ ควบคุมทิศทางการจัดการวิชาการต่าง ๆ รวมทั้งการสรรหาและควบคุมงบประมาณตามอัตรภาพอย่างมีขอบเขต คงความเป็นเอกลักษณ์ และมีภาวะผู้นำทางวิชาการ เพื่อสร้างความโดดเด่นทางวิชาการหรือวิชาชีพ อันเป็นจุดเด่นของโรงเรียนที่จัดการศึกษาให้กับเด็กด้อยโอกาส

การกระจายอำนาจสู่สถานศึกษา เป็นเจตนารมณ์ที่สำคัญประการหนึ่งของ พ.ร.บ. การศึกษา พ.ศ.๒๕๔๒ และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๔๕ มาตรา ๓๙ ให้กระทรวงกระจายอำนาจการบริหาร และการจัดการศึกษาทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไป ไปยังสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาโดยตรง โดยสถานศึกษาสามารถบริหารตนเองได้อย่างอิสระทั้ง ๓ ด้าน คือ ด้านการเรียนการสอน ด้านการบริหารงบประมาณ และด้านการบริหารงานบุคคล

ที่กล่าวมาทั้งหมด เป็นแนวคิดของการบริหารงานโดยการประมวลหลักการ และแนวคิดจาก ทฤษฎีด้านการบริหารและหลักการบริหารจัดการศึกษาเชิงระบบมา ประยุกต์ใช้ร่วมกับการบูรณาการ ความคิดจากประสบการณ์ในการบริหารสถานศึกษาที่ผ่านมา เพื่อเป็นวิสัยทัศน์ในการนำเสนอ

๕. วิสัยทัศน์ของผู้นำทางการศึกษาบูรณาการกับแนวคิดทางพระพุทธศาสนา

ผู้บริหารโรงเรียนเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่สุด ที่จะนำพาสถานศึกษาไปสู่ความเป็นเลิศ เพราะเป็นผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในโรงเรียน ผู้บริหารจึงต้องมีความรอบรู้ในการบริหาร มีวิสัยทัศน์ มีความสามารถ มีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์โปร่งใส เอาใจใส่และทุ่มเทให้กับการทำงานอย่างจริงจัง ผู้บริหารที่จะเป็นผู้นำพัฒนาโรงเรียนสู่ความเป็นเลิศ ควรมีลักษณะดังนี้

- ๑) ยึดคุณภาพนักเรียนเป็นเป้าหมายสูงสุดในการบริหารสถานศึกษา
- ๒) ใช้มาตรฐานการศึกษาของชาติและมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นแนวทางในการบริหารจัดการ
- ๓) ยึดหลักการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (SBM) เป็นกรอบกำกับการบริหาร
- ๔) ยึดหลักธรรมาภิบาล (Good governance) ซึ่งประกอบด้วย หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบต่อสังคม และหลักความคุ้มค่า เป็นหลักในการบริหารอย่างต่อเนื่อง ตลอดทั้งมีจรรยาบรรณวิชาชีพบริหาร
- ๕) ใช้กระบวนการกลุ่มในการทำงานและแก้ปัญหา เน้นการมีส่วนร่วมของทุกคนที่เกี่ยวข้อง
- ๖) พัฒนาโรงเรียนให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้อย่างแท้จริง มีสมรรถภาพในการจัดการความรู้
- ๗) ใช้กรอบแนวทางจากพุทธศาสตร์ชาติ แผนบริหารราชการแผ่นดินของรัฐบาล กฎหมายระเบียบแบบแผนที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษา โดยปรับให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา ความต้องการของสถานศึกษา

อีกประการหนึ่ง โรงเรียนหรือสถานศึกษาที่มีความเป็นเลิศนั้นจะต้องมีสังคม บรรยากาศ และสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยให้เป็นโรงเรียนแห่งการเรียนรู้ มีความพร้อมในด้านทรัพยากร วัสดุ เทคโนโลยี งบประมาณ และทรัพยากรบุคคล สามารถจัดการศึกษาได้อย่างดี ทั้งในด้านการบริหารจัดการ และการจัดการเรียนรู้ ทำให้ผู้เรียนมีมาตรฐานสูงตามมาตรฐานกำหนด และได้รับการพัฒนาอย่างครบถ้วนทุกด้าน เป็นคนดี คนเก่ง มีความสุข เป็นโรงเรียนที่สามารถจัดการศึกษาได้สนอง สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน เป็นที่ชื่นชมของชุมชน ซึ่งลักษณะเช่นนี้ ตรงกับหลักแนวคิดทางพระพุทธศาสนาข้อ “ปฏิรูปเทศ” คือจัดสถานศึกษาอยู่ตั้งอยู่ในทำเลหรือสถานที่ตั้งอันเหมาะสมนั่นเอง

บทสรุป

จากที่ได้กล่าวมาทั้งหมด สามารถสรุปได้ว่า วิสัยทัศน์ของผู้นำทางการศึกษาจะต้องส่งผลให้เกิดกระบวนการพัฒนาสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศควรมีกระบวนการตามขั้นตอน ดังนี้

๑) กระตุ้นให้เกิดการปรับปรุง สร้างความตระหนักให้เกิดกับผู้ที่เกี่ยวข้องว่า โลกมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา งานของโรงเรียนจึงต้องปรับปรุงตลอดเวลา อย่างต่อเนื่อง

๒) หากความต้องการผู้มีส่วนได้เสีย ศึกษาแผนบริหารราชการแผ่นดิน ยุทธศาสตร์ของกระทรวง สพฐ. และเขตพื้นที่การศึกษา สำนวญความต้องการของชุมชน ผู้ปกครอง เพื่อกำหนดแนวทางพัฒนา

๓) การประเมินสภาพองค์กร หรือการวิเคราะห์องค์กร (SWOT) ศึกษาและประเมินโรงเรียนตามเกณฑ์คุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ (PMQA; Public Sector Management Quality Award) วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อนของโรงเรียน

๔) วางแผนกลยุทธ์ระยะ ๔ ปี กำหนดกลยุทธ์ในการบริหาร (Strategic Management) เพื่อประสิทธิภาพและคุณภาพ เพื่อดำเนินงานในกิจกรรมภารกิจหลักที่สำคัญ สร้างผลงาน สร้างคุณภาพ จากจุดแข็งของโรงเรียน การรวมพลังคน และทรัพยากรเพื่อการสนับสนุนภารกิจบริหารงานอย่างยืดหยุ่น

๕) วางแผนปฏิบัติการประจำปี แปลงแผนกลยุทธ์สู่การปฏิบัติในรูปแบบงาน โครงการ กิจกรรม

๖) เสริมสร้างศักยภาพในองค์กร ด้วยการจัดหาสื่อ นวัตกรรม วัสดุอุปกรณ์ เพื่อการบริหารจัดการ

๗) ปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการ (Action plan)

๘) วัดและประเมินผลการดำเนินงาน โดยประเมินตามตัวชี้วัด (KPI) ที่กำหนด

๙) ปรับปรุงงานอย่างต่อเนื่อง

ถ้าเป็นเช่นนี้ก็เชื่อว่า หากดำเนินการพัฒนาตามที่กล่าวมาข้างต้น โดนกระบวนการมีส่วนร่วม ผู้บริหารเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง กรรมการสถานศึกษาสนับสนุน คอยช่วยเหลือ ตลอดทั้งกำกับ ติดตามการที่จะพาไปสู่เป้าหมายปลายทาง คือ “สถานศึกษาที่เป็นเลิศ” ไม่ยากเลย

* * * * *